

JANUSZ WOLAK 1929—1986

Zmarł nagle 15 października 1986 r. w wyniku tragicznego wypadku drogowego w pobliżu Warszawy. Został pochowany na małym cmentarzu na Służewiu niedaleko miejsca, na którym już od ponad 30 lat spoczywa jego dawny mistrz — znakomity polski specjalista z zakresu botaniki i fitosocjologii leśnej — profesor Roman Kobendza.

Doc. dr Janusz Wolak był przyrodnikiem o wszechstronnych zainteresowaniach i błyskotliwym intelekcie, z tego rodzaju ludzi, którzy swoim działaniem pociągają innych, niejako zaszczepiając im swoją pasję badawczą. Jego zainteresowania w zakresie przyrodoznawstwa były różnorodne: od botaniki, ekologii i fitosocjologii leśnej do tak obecnie ważnych problemów ochrony przyrody, a szczególnie ekosystemów leśnych pozostających w zasięgu oddziaływania emisji przemysłowych. Ponadto, Jego wielką życiową pasją było ogrodnictwo — uprawa i introdukcja ciekawych roślin, także i egzotycznych, które hodował we własnym mieszkaniu, w pracy i na działce. Amatorsko interesował się także różnymi zwierzętami — głównie akwarystyką i pszczelarstwem.

W ciągu całej swojej kariery zawodowej pracował w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Warszawie. Pracę tę rozpoczął zaraz po ukończeniu studiów na Wydziale Leśnym SGGW w 1952 r., uzyskawszy dyplom magistra z zakresu fitosocjologii leśnej. Jeszcze podczas studiów został asystentem profesora Kobendzy w Katedrze Botaniki Leśnej i Dendrologii SGGW. Równoległe z leśnictwem studiował na ówczesnym Wydziale Filozoficznym UW specjalizując się w logice i metodologii nauk u profesora Tadeusza Kotarbińskiego.

Interesowała Go zwłaszcza fitosocjologia i jej zastosowania w leśnictwie. W pracy doktorskiej zatytułowanej: *Fitosocjologiczne zróżnicowanie borów sosnowych na obszarze Krainy Wyżów Środkowo-Polskich*, opublikowanej w 1959 r., a obronionej na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Warszawskiego, przedstawił klasyfikację zbiorowisk roślinnych borów sosnowych z terenu Środkowej Polski na podstawie własnych zdjęć fitosocjologicznych. Podał też propozycje zastosowania fitosocjologii do klasyfikacji siedlisk leśnych. Zagadnienia klasyfikacji siedlisk i typologii leśnej były stałym przedmiotem zainteresowań doc. dr Janusza Wolaka, stąd, druga Jego praca doktorska, którą obronił na Uniwersytecie w Montpellier w 1961 r. dotyczyła teoretycznych podstaw klasyfikacji siedlisk leśnych („Recherches sur les bases théoriques de la classification des stations forestières”). Powstała ona pod kierunkiem profesora Louisa Emberger'a.

Równoległe z pracami z siedliskoznawstwa leśnego, doc. dr Janusz Wolak rozpoczął badania sukcesji roślinności nadrzecznej w Białowieskim Parku Narodowym. Wyniki tych prac zostały przedstawione w referacie zatytułowanym „Complexes vertical et complexes horizontal” wygłoszonym na Sympozjum Międzynarodowego Towarzystwa Fitosocjologicznego w Rinteln (RFN) w 1966 r. W pracy tej zdefiniowano różne typy kompleksów zbiorowisk roślinnych i podano ich klasyfikację — chodziło tu głównie o rozróżnienie kompleksów pionowych i poziomych w strukturze zbiorowisk roślinnych w oparciu o teorię S. Kulczyńskiego.

Zajmując się fitosocjologią stosowaną, doc. dr Janusz Wolak prowadził prace z zakresu kartografii roślinności leśnej parków narodowych w Polsce. Opracował m. in. mapę zbiorowisk roślinnych terenów nadrzecznych w Białowieskim Parku Narodowym, a także był głównym autorem map i opracowań roślinności Kampinoskiego i Świętokrzyskiego Parku Narodowego. W ramach opracowania roślinności ostatniego z wymienionych Parków doc. dr Wolak wyróżnił i opisał zespół jarzębiny świętokrzyskiej (*Sorbetum Santae-Crucianum*), występujący na obrzeżach gołoborzy.

Od 1967 r. doc. dr Janusz Wolak prowadził także badania z zakresu produktywności leśnych zbiorowisk roślinnych, których koncepcję i program opracował w nawiązaniu do wytycznych Międzynarodowego Programu Biologicznego. Koncepcja ta zakładała ustalenie wpływu różnych sposobów zagospodarowania na produktywność siedlisk leśnych na piaskach luźnych, a ponadto zbadania korelacji między układem czynników siedliska a jego produktywnością. Założenia i program badań z tego zakresu doc. dr Wolak przedstawił w pracy: „Założenia badań porównawczych nad produktywnością siedlisk leśnych” w Sylwanie w 1970 r. Badania te kontynuowane są obecnie przez Zakład Ekologii i Ochrony Środowiska Instytutu Badawczego Leśnictwa.

W związku z nasilaniem się wpływu przemysłowych zanieczyszczeń powietrza wynikła konieczność zbadania reakcji roślinności leśnej na skażenie środowiska, szczególnie na silnie uprzemysłowionych obszarach Górnośląskiego i Krakowskiego Okręgu Przemysłowego. Podejmując badania fitosocjologiczne na tych terenach doc. dr Janusz Wolak opracował teorię industrioklimaksu, której założenia i implikacje przedstawił w szeregu publikacji: „Industrioklimaks a las” (Sylwan, 1968), „Wpływ emisji przemysłowych na las. Metodyczna podstawa badań” (Sylwan, 1969) oraz „Industrioklimaks — nowe pojęcie w teorii sukcesji” (Ekologia Polska, 1969).

Teoria industrioklimaksu, już dość powszechnie uznawana, nawiązuje do prawa Humboldt’a i traktuje przemysłowe zanieczyszczenia powietrza jako paranaturalny czynnik ograniczający. Czynnik ten działa podobnie jak naturalne czynniki ograniczające rozwój formacji roślinnych na kuli ziemskiej. W skrajnych warunkach, przy silnym oddziaływaniu czynników limitujących, rozwój organizmów żywych jest utrudniony bądź całkowicie uniemożliwiony. Dochodzi wówczas do powstania pustyni. Stopniowo, w miarę słabnięcia oddziaływania tych czynników mogą się tworzyć coraz bardziej skomplikowane układy ekologiczne i możliwy jest rozwój coraz wyższych formacji roślinnych.

Teoria industrioklimaksu została zweryfikowana i udokumentowana w trakcie badań ekologicznych prowadzonych przez Instytut Badawczy Leśnictwa, pod kierunkiem doc. dr Janusza Wolaka, na obszarach GOP i KOP. W oparciu o tę teorię opracowano następnie podstawy zagospodarowania lasu na terenach objętych działaniem emisji przemysłowych, w czym wybitny udział miał również doc. dr Wolak. Od kilku lat wyniki badań reakcji ekosystemów leśnych na stres skażenia środowiska znalazły zastosowanie w praktyce, przy opracowaniu zasad oraz instrukcji w zakresie gospodarowania na terenach leśnych w zasięgu emisji przemysłowych.

Prowadzone przez doc. dr Janusza Wolaka wieloletnie badania przemian roślinności leśnej pod wpływem skażenia środowiska pozwoliły na wyjaśnienie kierunków oraz dynamiki tych zmian w ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci. Wyniki tych badań zostały zebrane w dokumentacji Instytutu Badawczego Leśnictwa pt. „Badania fitosocjologiczne nad roślinnością industriogenną 1976—1981”.

Jako kierownik Zakładu Ekologii Lasu i Ochrony Środowiska IBL, doc. dr J. Wolak był przez wiele lat koordynatorem badań wykonywanych przez naukowców z Uniwersytetu Łódzkiego i Lubelskiego oraz Akademii Rolniczej w Krakowie, Lublinie i Poznaniu na terenach skażonych przez przemysł w różnych regionach Polski.

Doc. dr Wolak był promotorem 4 prac doktorskich z dziedziny wpływu emisji przemysłowych na roślinność leśną. Jest On autorem około 80 publikacji naukowych, popularnonaukowych oraz dokumentacji. Od początku Swojej naukowej kariery był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, a szczególnie udzielał się w Sekcji Fitosocjologii i Ekologii Roślin. Ponadto, doc. dr Wolak należał do takich towarzystw naukowych jak: Międzynarodowe Towarzystwo Fitosocjologiczne z siedzibą w RFN, Société des Ingénieurs Civils de France i Polskie Towarzystwo Leśne. Był ekspertem FAO w zakresie botaniki leśnej oraz ekspertem w II Programie UNESCO-MAB.

Życie i praca doc. dr Janusza Wolaka zostały przerwane w momencie, gdy jego kariera zawodowa osiągnęła pełnię. Nagromadzone przez lata doświadczenia i wiedza zawodowa sprawiły, że pozostanie on niezastąpionym autorem i współautorem prac z zakresu ekologicznych podstaw gospodarki leśnej oraz różnych opracowań, ekspertyz i raportów na temat zagrożenia środowiska leśnego w kraju. Wiele prac i zamierzeń badawczych nie doczeka się realizacji — jak, np. podręcznik z dziedziny historii lasów polskich, na który miał umowę z wydawnictwem.

Jadwiga Sienkiewicz